

Predrag Belić

PRVA TRI DESETLETJA DRUŽBE JEZUSOVE
IN SLOVENCİ (1546—1569)

(2. del)

ŠKOF TEXTOR IMA VELIKE TEŽAVE S SVOJIMI GOJENCI
V GERMANIKU

Drugi gojenci, ki jih je škof Urban Textor poslal v Germanik, se niso v toliki meri »proslavili« kot Skalič. Urbanov priporočenelec Bartol Philiuslaufer (iz Gornjega grada) je bil starejši od svojega tovariša Ivana Kobenzla. Zaradi tega si je Ignacij prizadeval, da Bartol prej dokonča študij. Vendar je za oba menil, naj ostaneta v Rimu vsaj eno celo šolsko leto, če se že škofu zdi predolgo, da bi ostala celotno dveletno dobo. Tako je pisal 27. februarja 1554 škofu.⁹¹ Po dveh tednih — 14. 3. 1554 — je pisal zanju v Ignacijevem imenu Polanco Kaniziju na Dunaj, da sta Textorjeva gojenca najslabša med svojimi sošolci bogoslovci in dodal »tolazilno« besedo: »Menda sta katoličana«/!/. Želela bi oditi domov, ker ju je tako pregovoril dr. Pavel in tisti drugi (magister Anton). Naj bi jima ljubljanski škof pisal, toda naj ne bi pokazal na noben način, da je o stvari obveščen od Ignacija — naj se umirita, se ne vračata in naj bosta vzornega vedenja, tako bi lahko dobila pohvalo od predstojnikov Družbe Jezusove, ker drugače ne bo zadovoljen z njima.⁹²

Tri tedne pozneje, 3. aprila istega leta, se sv. Ignacij spet pritožuje nad obema, da sta premalo katoliška. Poleg tega doda še dva nasveta, da bi lahko Kanizij sam odločil o celotni stvari: prvi je v zvezi z Ivanom Kobenzlom, drugi z Bartolom Philiuslauferjem.⁹³ Na žalost izdajatelj MHSI teh nasvetov niso objavili, verjetno zato, ne, ker se nista ohranila. Vendar se iz naslednjih Ignacijevih vrstic lahko razbere, za kaj gre: »Sama želja, da bi odšla odtod, potem odpor do sv. Tomaža in pohvalne besede o heretikih ter znamenje k nebrzdčnosti nagnjenega duha pa povečuje sum. Sicer sta se na začetku odrekla vsem herezijam, vendar dvomim, če niso v njiju ostale kake korenine, ki se polagoma razraščajo in toliko nevarneje poganjajo v njunih dušah, kolikor bolj jih prikrivata.«⁹⁴ Ignacij se je pritoževal nad njunim vedenjem: ugovarjata, godrnjata, sta nehvaležna, ne držita se zavodskih pravil, tudi najpomembnejših. Slabo govorita o vzgojiteljih in o profesorjih, pa tudi o samem Ignaciju, skrivaj sta poskušala po tajnih pismih sejati razdor in nesporazumevanje med škofom Textorjem in jezuiti.⁹⁵

Ignacij je bil razočaran in hudo prizadet zaradi takšne nehvaležnosti, saj se jezuiti popolnoma nesebično žrtvujejo za gojence, da bi jih vzgojili v vsem na splošno dobro Germanije in njih samih »v naravnem in nadnaravnem pogledu«. Loyola in njegovi so začenjali »sumiti v pomanjkljivi katoliški čut in preveliko željo po nebrzdčnosti« glede obeh gojencev.⁹⁶ Prav nič jima ne primanjkuje v hrani, obleki in podobnih stvareh: dvakrat na teden gresta na krajši izlet, imata tudi drugo primerno razvedrilo, lahko obiskujeta slovesnosti in

⁹¹ MHSI, Mon. Ign., series I, VI. del, Madrid 1907, dok. 4216, str. 402.⁹² Prav tam, dok. 4262, str. 462—463.⁹³ Prav tam, str. 537.⁹⁴ Prav tam.⁹⁵ Prav tam, str. 557—559.⁹⁶ Prav tam, str. 558.

rimске znamenitosti. Tudi drugače se z njima ravna kot s fanti plemenitega rodu. Najbolj učeni možje jima predavajo iz Magistra sentencij, sv. pisma in sv. Tomaža. Ta gojenca trdita, da nista prišla zato v Rim, ker bi želela študirati teologijo, temveč da si ogledata meštro, običaje in temu podobno. Na zadnje sta se vendar strinjala z jezuiti, da se bosta o tem, ali bosta ostala ali odšla, podredila odločitvi ljubljanskega škofa.⁹⁷

Ignacij je svetoval Kaniziju, kaj bi bilo dobro poudariti pri škofu, da bi fanta ozdravela od svojih duhovnih bolezni. Naj ju škof graja zaradi nepotrpežljivosti in nezadovoljstva. Ne sme jima priti na misel, da bi se iz Germanika vrnila, preden bosta popolnoma dokončala bienij (dvoletje), t. j. preden znanstveno in moralno ne dozorita: »... sicer /Urban/ sumljivima človekoma ne bo mogel izročiti skrbi za ovce, da jih ne bi morda z besedo ali zgledom pogubila.«⁹⁸ Končno naj ju škof pismeno pouči: »... naj skrbita, da se izogneta, ne le sami heretični kugi, ampak tudi načinu govorjenja, kot ga imajo heretiki, in naj si prizadevata, da bosta svojim predstojnikom v preprostosti srca poslušna, ter naj se v vsej skromnosti in pravi ponižnosti bogatita z dobrimi deli, ne le pred Bogom, ampak tudi pred vsemi ljudmi, v nasprotnem primeru ne bo njun zaščitnik, ampak najhujši tožnik itd.«⁹⁹ Ignacij je prepustil Kanizijevi razsodnosti in izvedenosti, kaj in koliko in kako bo to sporočil škofu.

V tem primeru je bila problematika obeh gojencev in Ignacijeva »pedagoška diplomacija« podobna kakor v primeru Skalića in magistra Antona. Vendar so bili rezultati vsaj deloma drugačni. Škof je oba v juniju leta 1554 poklical iz Rima.¹⁰⁰ Ni nam znana nadaljnja usoda Philiuslauferja. Kobenzl ni postal duhovnik, vendar ni zapustil Cerkve kakor Skalić, temveč jo je z vsemi silami branil in ji pomagal. Postal je član nemškega viteškega reda in kot svetovalec nadvojvode Karla v Gradcu je bil odločen nasprotnik protestantizma.¹⁰¹

V Germaniku sta ostala od prvih šestih Urbanovih gojencev samo še dva, in to oba njegova nečaka: Marko Textor in Jurij Bogatec. Kmalu so ju morali — zaradi pomanjkanja v Germaniku za vladanja protihabsburškega in protijezuitskega papeža Pavla IV. (1555—1559) — namestiti v drugih jezuitskih kolegijih v Toskani, Siciliji in drugod v Italiji.¹⁰² Ignacij se je ob tem zelo zavzemal za nju in zbujala sta opravičeno upanje. Škofov nečak Marko Textor je bil poslan v Firence v novembru 1555.¹⁰³ Ali zaradi obolelosti roke, ki je bila ranjena v nekem pretepu, še preden je prišel v Germanik — tvor na rani se ni mogel zaceliti leta in leta — Marko ni mogel uspešno napredovati v študiju. Ignacij je to evfemistično sporočil Urbanu: »... Toda dobri mladenič bolj napreduje v krepostnosti kot v učenosti.« Morda bo še najbolj primerno, da se vrne v domovino, kjer bo lažje ozdravel.¹⁰⁴

Urban je sprejel nasvet in poklical nečaka domov. To škofovo odločitev je sporočil Ignacij v zelo prisrčnem pismu Marku v Firence. Napisano je bilo v Rimu, 29. aprila 1556. Svetnik s svojimi molitvami in molitvami rimskih jezuitov spremlja bogoslovca: »Vsi bomo prosili božjo dobroto in usmiljenje, da te ohrani v naravnem in nadnaravnem pogledu...« Vsi so ga prosili, da bi po navadi molil, opravljal spraševanje vesti, pogosto spoved in obhajilo; naj prijateljuje in se posvetuje s pobožnimi možmi in naj se zaveda, da mu je naklonjena vsa Družba Jezusova...¹⁰⁵ Ignacij ga je poslal preko Loreta, kjer naj bi

⁹⁷ Prav tam, str. 559.

⁹⁸ Prav tam.

⁹⁹ Prav tam, str. 559—560.

¹⁰⁰ MHSI, Mon. Ign., series prima, VII. del, Madrid 1908; dok. 4570, str. 172; dok. 4572, str. 179—180.

¹⁰¹ J. GRUDEN, *Zgodovina slovenskega naroda*, Celovec 1912—1916, str. 623. Primorski slovenski biografski leksikon 3, Gorica 1976, str. 191.

¹⁰² STEINHUBER I., 34.

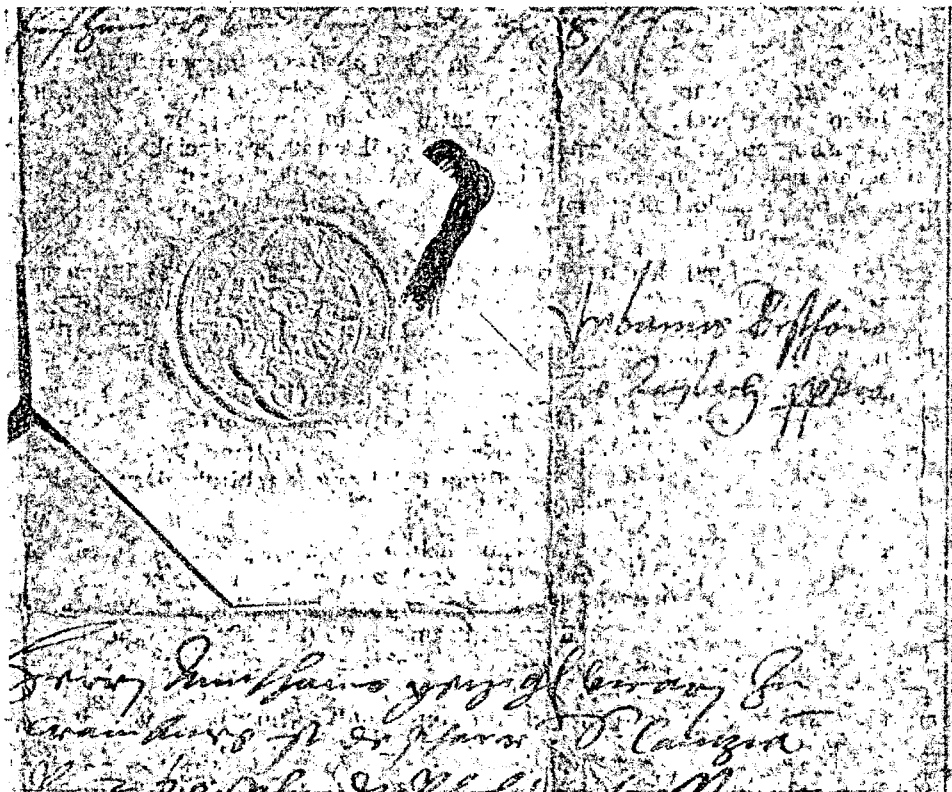
¹⁰³ MHSI, Mon. Ign., series prima, X. del, Madrid 1910, dok. 5892, str. 108.

¹⁰⁴ Sporočilo škofu Urbanu po p. Lanoju (Delanoy, De Lanoy) 21. 3. 1556. MHSI, Mon. Ign., series prima, XI. del, Madrid 1911, dok. 6311, str. 160—161.

¹⁰⁵ Prav tam, dok. 6410, str. 309—310.

se pridružil pred. kratkim promoviranemu jezuitu doktorju p. Petru Schorichu,¹⁰⁶ ki je na poti na Dunaj.¹⁰⁷

Marko je bil kmalu posvečen v duhovnika in Ignacij mu je za to osem dni pred smrtjo, to se pravi 22. julija 1556 v pismu preko strica škofa prisrčno čestital: »/166/ Ko sem to napisal, sem dobil pismo, napisano v Trstu 8. julija, v katerem me /167/ vaše prevzvišeno gospostvo obvešča, da je naš Marko duhovnik. Naj ga božja dobrota sprejme, da bo res njegov in Cerkvi koristen služabnik!«¹⁰⁸ Pozneje ni več poročil o duhovniku, bivšem gojencu Germanika

Slika 4: Zig in lastnoročni podpis ljubljanskega škofa Urbana Textorja (original v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani)

¹⁰⁶ V duhovnika je bil posvečen najpozneje leta 1553 (prim. MARIO SCADUTO, *Catalogo dei Gesuiti d'Italia 1540–1563*, Roma 1963, str. 136). Sedaj so ga poslali na Dunaj za profesorja. Njegovo ime se pogosto pojavlja v Urbanovi korespondenci z Ignacijem in drugimi člani Družbe Jezusove. Vendar bi napačno sodili, kdor bi iz tega, da je bil Schorich ljubljeneec Urbana Textorja, da je delal v Ljubljani in se mu priimek končuje na ich, hotel iz njega narediti Slovenca Skorica. Kajti Peter Schorich je bil po poreklu iz Avstrije, in to iz Kremisa ob Donavi. V pismu iz Rima 5. junija 1548 p. Leonardu Kesselu S.I. se podpisuje: »Petrus Schorichius Cremsbserius«. — Citira Braunsberger v CEA I 277, kjer v 7. opombi Schorichevo poreklo takole razlaga: »Cremsa, Cremslum, Krems, avstrijsko mesto ob Donavi, nedaleč od Bavarske.« Resnično, zelo težko bi našli v Sloveniji kraj, za katerega bi veljal latinski pridevnik »Crembsorius«. Njegovo nemško poreklo potrjuje v nekem pomenu njegov rodni brat, Peter je pozneje izstopil iz Družbe Jezusove, medtem ko je k jezuitom vstopil njegov brat Jurij, za katerega je Peter zaprosil sv. Ignacija, naj ga sprejme v Družbo (MHSI, POLANCI, Chron. 1551 seu Ign. vita II, Madrid 1899, str. 581). Iz odgovora Jurija na vprašanje p. Hieronima Nadala je očitno, da brata Schorich nista Slovenca. Jurij pravi zase, da ni samo Avstrijec, temveč Nemec. »1. Imenujem se Georgius Schorichius... 3. sem Nemec in Avstrijec... 6. razen, enega brata nimam nikogar. Ta je bil nekoč član Družbe...« (MHSI, Epistolae P. Hieronymi Nadal, II. del /1562–1565/ Madrid 1899, str. 553). Čeprav beseda »Germanus« ne pomeni v takratnih zgodovinskih tekstih vedno etničnega Nemca, lahko pomeni tudi preprosto državljana cesarstva, a etničnega Slovana, Nizozemca, Flamca, pozneje Belgijca itd. (Prim. MHSI, Epistolae Nadal II, str. 546, 547, 552, 553, 554, 561, 584, 585...) »Germani« so tudi »Brabantinus«, »Mechliniensis«, pa tudi »Geldrius«, »Novomagus«, »Leodien-sis«... V primeru Schoricha zaradi rojstnega mesta Kremsa ni dvomov.

¹⁰⁷ MHSI, MI ser. prima, XI. del, dok. 6415, str. 315.

¹⁰⁸ MHSI, MI ser. prima, XII. del, dok. 6711, str. 166–167.

Marku Textorju, pa ne vemo, če so se svetnikove želje in molitve uresničile, oziroma če je in koliko je delal za katoliško edinost med Slovenci.

Znano je, da je Ignacij 20. septembra 1555 zelo priporočal Jurija Bogatca, Urbanovega nečaka iz tržaške škofije p. Hieronimu Doménechu ob priložnosti odhoda gojencev Germanika v Neapelj in na Sicilijo v času ekonomske krize zavoda pod papežem Pavlom IV.¹⁰⁹ V enakem smislu je Ignacij pisal 6. januarja 1556 messinskemu rektorju Antonu Vincku (Vinckius); obenem je želel, da se Juriju in drugim germaničarjem, ki so tam, vsakemu posebej, omogočijo duhovne vaje, in je še omenil, morda zaradi skušenj ob Skaličevem primeru: »Vendar naj z njimi obzirno ravnaajo.«¹¹⁰

Bogatec je v vsakem primeru dobro kazal. Ignacij ga v pismu 12. februarja 1556 hvali škofu Urbanu, da je zelo talentiran: »... zelo je sposoben za učenje in bo hitro napredoval...¹¹¹, posebno v latinščini, grščini in hebrejščini.¹¹² Ker mu je sicilsko podnebje škodovalo, je ukazal sicilskemu provincialu Hieronimu Doménechu, naj ga pošlje nazaj v Rim, a ne v Germanik, ki se duši v dolgovih, temveč se bo že našlo kakšno mesto¹¹³ v kakem drugem kolegiju. Tam bo nadaljeval višji študij.¹¹⁴

Medtem se je Jurij Bogatec v duhovnih vajah odločil za Družbo Jezusovo,¹¹⁵ v katero je vstopil še v času življenja sv. Ignacija. Nekaj let je deloval v Germaniku.¹¹⁶ V duhovnika je bil posvečen v Rimu 20. 10. 1560, a je zapustil jezuite, oziroma so ga odpustili, tri leta pozneje.¹¹⁷

Med gojenci Germanika najdemo v času Ignacijevega življenja še enega Ljubljčanana, Gašperja Krigerja.¹¹⁸ Ni ga poslal v zavod ljubljanski škof, temveč jezuit Peter Kanizij, ki je poslal Krigerja s še enim kandidatom v Rim iz Kölna.¹¹⁹ Kriger je 14. aprila 1555 v Rimu delal prve zaobljube Družbe Jezusove. Iz Družbe so ga odpustili v Pragi leta 1559.¹²⁰

Škof Urban Textor je imel resnično smolo s svojimi gojenci. Od šestih eden gotovo ni bil posvečen v duhovnika (Kobenzl), za drugega ne vemo glede tega nič (Philiuslaufer), od štirih ostalih je eden zapustil katoliško Cerkev in jo napadal v spisih, a zdi se tudi z materialno propagando (Skalič); za dva Urbanova škofijska duhovnika ni znano, ali sta se močneje zavzemala za krepitev katoliške cerkvene edinosti v slovenskem ljudstvu (magister Anton in Marko Textor); a tisti, ki je v učenosti in vedenju zbujal največ upanja, je vstopil k jezuitom (Bogatec).

Kar je naredil ta zadnji, samo po sebi ne pomeni tragedije za katoliško Cerkev v Sloveniji. Če upoštevamo veliko vdanost in spoštovanje, ki ga je imel ustanovitelj Družbe Jezusove do ljubljanskega škofa, je bilo lahko pričakovati, da mu bo jezuitski red dal na razpolago samega Bogatca ali koga drugega. Ignacij je, čeprav je sam čutil pomanjkanje delavcev za nove kolegije, v resnici dal dva. Tragično je bilo — glede na katoliško stališče — seveda to, da so skoraj vsi prvi jezuiti, ki so delovali v Sloveniji, pozneje sami zapustili Družbo in celo katoliško Cerkev.

¹⁰⁹ MHSI, MI ser. prima, X. del, dok. 5827, str. 10.

¹¹⁰ Prav tam, dok. 6802, str. 479.

¹¹¹ Prav tam, dok. 6207, str. 702.

¹¹² Tako je pisal Ignacij Lanoyu na Dunaj 21. marca 1556. MHSI, MI, ser. prima, XI. del, dok. 6311, str. 161.

¹¹³ Prav tam, dok. 6242, str. 53 in dok. 6253, str. 71.

¹¹⁴ Glej opombo 112.

¹¹⁵ MHSI, MI ser. prima, XI. del, dok. 6389, str. 283 in MHSI, MI ser. prima, XII. del, dok. 6606, str. 16 in dok. 6622, str. 39.

¹¹⁶ STEINHUBER, n. d. I, 39.

¹¹⁷ MARIO SCADUTO, *Catalogo dei Gesuiti d'Italia 1540–1565*, Roma 1968, str. 18.

¹¹⁸ V takšnem pravopisu je sam podpisal svoj priimek *Liber iuramentorum*: ».../1554/... Casparus Kriger Labacensis...« — STEINHUBER, n. d. I, str. 42.

¹¹⁹ CEA I, 458.

¹²⁰ SCADUTO, *Catalogo...*, str. 79.

PRVI JEZUITI V SLOVENIJI

Prvi jezuit, ki je pastoralno deloval v slovenskih deželah, je bil Nemec Jona Adler, in to spomladi leta 1556.¹²¹

Magister Jona Adler je bil sin protestantskih staršev iz Münchna. K jezuitom je bil sprejet na Dunaju leta 1553.¹²² Že tri leta pozneje so ga poslali v Ljubljano, naj tam pridiga. Imel je šele 21 let. Škof Urban je zanj zaprosil rektorja dunajskega kolegija. Urban je namreč pogosto zaradi škofovskih opravil obiskoval Dunaj, kjer je bil mladi magister zelo priljubljen pridigar. Tudi v Ljubljani so bili z njegovim pridiganjem zelo zadovoljni, tako plemiči kakor meščani, ne samo katoličani ampak, presenetljivo, tudi nekatoličani, kakor je zapisal v svojem Kronikonu Polanco, zelo verjetno na osnovi samih Adlerjevih pisem. Kanoniki in drugi poslušalci so se pozneje s težkim srcem od njega poslavljal, ko je odhajal na Dunaj.¹²³

V kakšnem jeziku je pridigal magister Jona? Ali se je naučil slovenščine ali je govoril samo v nemščini? Zanimivo, da si je podobna vprašanja postavljaval sam Ignacij, ki je bil sicer zelo zadovoljen z uspehi mladega pridigarja, kakor lahko razberemo iz njegovega pisma Lanoyu: »... da se je Bog naš Gospod, obilno poslužil z njim.«¹²⁴ Gotovo je Ignacij vedel, da je Ljubljana glavno mesto Kranjske, dežele, v kateri živijo Slovenci, zato je tudi vprašal Adlerja v pismu 22. julija 1556, torej osem dni pred smrtjo: »Ne vemo, če vas v Ljubljani ljudstvo razume v nemščini. Če bi vas razumela samo škofova družina in nekateri drugi posamezniki in ne vsi moški in ženske, bo dokaj malo sadu.«¹²⁵

To je zelo dragoceno pričevanje bilingvista — španskega Baska Loyole: najprej zato, ker kaže na spontano vprašanje renesančnega evropskega izobraženca o narodnosti ljubljanskega prebivalstva: prebivalstvo v glavnem ne zna nemščine! Nato je v to vključena želja, lahko bi rekli celo ukaz: v Sloveniji se mora jezuit, če želi biti apostol, naučiti slovenščine!

Škof je v juniju 1556 poklical magistra Adlerja v Gornji grad, kjer ga je povprašal, če želi biti posvečen v duhovnika. Jona je odgovoril, da nima zadostne kanonične starosti in da to sploh ne želi iz drugih posebnih zdravstvenih razlogov. O teh stvareh naj odloča Bog in sv. Ignacij.¹²⁶ Kaže, da se Jona ni dal posvetiti v duhovnika. Že v jeseni leta 1556 je v Pragi predaval.¹²⁷

Ali je v času Adlerjevih govorov prišlo do kakšnega spreobrnjenja iz protestantizma v katolištvo? Ni znano. Če so bili, kakor je zapisal Polanco, tudi protestanti zadovoljni z Adlerjevimi govori, tedaj lahko sklepamo, da je pridigal spravljivo in ne v duhu intransigentnega zelota Bobadille.

Če nam spreobrnjenja niso znana, vseeno ne smemo govoriti, da se glede tega ni kaj premaknilo, oziroma da se niso katoličani utrdili v veri, kolikor so v njej omahovali. V istem pismu 10. junija 1556, v katerem je Jona pisal, da

¹²¹ Razen Jurija Bogatca je tedaj v Družbi Jezusovi živel še en Slovenec. Bil je to Ljubljčan Gašper Konger, o katerem pravijo sodobni viri, da je bil »Slovan«. Leta 1556 je deloval kot sholastik v novoustanovljenem praškem kolegiju, kjer je edini (!) med jezuiti znal toliko češko, da je lahko vodil najnižje razrede. Obenem je 120 otrok katehiziral. »Gaspar Schlavus edini od vseh toliko razume češki jezik, da lahko poučuje najnižje deške razrede...« sporoča 29. avgusta 1556 Fr. Petrus Silvius rimskim tovarišem. — CEA I 773. Junaško se je držal, ko je neki »Boem« v času maše sramotil mašnika p. Kornelija Brogelmana. — Tako je Kanizij pisal iz Prage 17. maja 1556 Ignaciju v Rim. Prim. CEA I, 618–619.

¹²² DUHR I, 545.

¹²³ Prav tam, prim. tudi MHSI, POLANCI Chronicon VI/a 1556, Madrid 1898, št. 1414, str. 343 in št. 1467, str. 354.

¹²⁴ MHSI, Mon. Ign., ser. prima, XII. del, pismo 6606, str. 14.

¹²⁵ Prav tam, pismo 6672, str. 167: »Non sapiamo se in Lubiana sete inteso in tudescho dal populo: saria il frutto assai poco, se solamente la familia del vescovo et alchuni altri particolari, et non tutti homini et donne vi intendessero.« Ignacij si je veliko prizadeval, da bi mladi jezuiti, katere je iz Rima pošiljal na Dunaj in v druge habsburške pokrajine, znali jezik, ki ga kraljevi podložniki razumejo. Tako dobesedno v pismu Urbanu 12. 2. 1556. — MHSI — MI pismo 10, 702.

¹²⁶ MHSI, Epistolae mixtae, V. del, Madrid 1901, pismo 1146, str. 352.

¹²⁷ Prav tam, str. 471–477; POLANCO, Chron. VI, št. 1574, str. 374.

škof želi, naj se da posvetiti, je javil Ignaciju o nekaterih posebnih sadovih svojih pridig: »... Deželna gospoda ostane sedaj do duhovnikovega blagoslova v cerkvi, heretiki so začeli dvomiti v svoje krivoverstvo. Nekateri plemiči so me zaprosili, naj jih obiščem na njihovih gradovih. Eden komisarjev oglejskega patriarhata, ki stanuje ne daleč, me je prav tako vneto prosil, naj ga obiščem, da bi se tako bolje seznanil s katoliško vero. Gospod naj pomnoži sadove svojega evangelija na tej nerodovitni njivi Germanije!«¹²⁸

Adler je razen tega našel nekega kandidata za Družbo, Filipa, ki ga je poslal v Rim. Sv. Ignacij ga ni hotel sprejeti, čeprav ga je ta v solzah prosil. Razlog je bil — »il fallo suo« — morda apostazija? — Filip je menda nato stopil v neki drug red.¹²⁹

Sv. Ignacij je prav tako že leta 1555 odločno zavrnil dva slovanska kandidata za vstop v Družbo, od katerih je eden že štiri mesece nosil habit in kuto, toda ne kakšnega določenega reda.¹³⁰

Nekaj časa je deloval v Ljubljani p. Peter Schorich, še kot jezuit. Po napisanih navodilih, ki mu jih je dal 5. maja 1556 Ignacij, je Peter na poti iz Rima na Dunaj lahko ostal nekaj dni v glavnem mestu Kranjske. To je lahko storil samo, če ga je škof želel zadržati: tedaj se lahko z njim pogovori in nato nadaljuje potovanje v avstrijsko prestolnico. Če škof želi imeti pri sebi »magistra Martina« — za katerega menijo izdajatelji MHSI, da je bil Martin Eckl — ta lahko ostane.¹³¹

Ali se je na svojem popotovanju na Dunaj Peter Schorich vsaj za kratek čas zadržal v Ljubljani, iz virov ne vemo, gotovo pa je, da je z Dunaja odšel še istega leta 1556 v prestolnico Kranjske. Zgodovino pisec avstrijske jezuitske province iz 18. stoletja Anton Socher je za leto 1556 opisal apostolske obiske dunajskih jezuitov. Takole pravi dobesedno za Petra Schoricha: »... /60/ Vendar se vnema patrov ni omejila samo na mesto. /Delali so tudi/ v bližnjih deželah Avstrije: v štajerskem mestu Bruck an der Mur Martin Stevardonius, v Ljubljani, ki je glavno mesto Kranjske, dr. Peter Schorichius. Z nekaj mesečnim vztrajnim delom in s pogostim pridiganjem so poskrbeli za vse vrste ljudi. To je bil prvi prihod naših ljudi v one kraje...«¹³²

Drugače sodi o Schorichevem delovanju v Ljubljani — v resnici ne v letu 1556, temveč naslednje leto — Peter Kanizij. Iz Regensburga je pisal na začetku leta 1557 generalovemu vikarju Lainezu, da je Schorich šel v Ljubljano brez njegove vednosti in da je tam, kakor se sliši, v službi škofa kot njegov vikar in pridigar. Svetnik se pritožuje, da bo Petra zelo težko od tam odpoklicati, ker ga bo škof zadrževal. Schorich bi bil zelo dobrodošel v obeh kolegijih, praškem in dunajskem. Kanizij zaradi tega prosi generalnega vikarja, da zahteva Schorichevo odvisnost od predstojnikov: »... da bi šlo vse urejeno, v edinosti duha in z večjim sadom v božjo slavo...«¹³³

¹²⁸ MHSI, *Epistolae mixtae*, V. del, pismo 1146, str. 353. Težko bi se psihološko dalo združiti to pismo z dvomom, da je Jona Adler prav v Ljubljani bil »zapeljan v herezo«, če sploh tako lahko razumemo neko mesto v Polancovem *Chroniconu* iz leta 1556, VI. del, št. 1467. MHSI 11, Madrid 1898, str. 353—354 in še opomba 1. »In hoc sterili Germaniae agro,« se glasi konec besedila v originalu.

¹²⁹ MHSI, MI, ser. prima, XII. del, dok. 6714, str. 169.

¹³⁰ MHSI, *Fontes narrativi de S. Ignatio* ... I. zv., Romae 1943, št. 13, str. 623. Ne vemo, iz katerega slovanskega naroda sta bila ta dva brata, za katere je posredoval »un mancebo esclavón«. V pismu 12. februarja 1556 na loretškega rektorja Olivera Manarea je pisal Ignacij o nekem Kristofanu Slovanu: »... glede Slovana (Schlavone) Christofana bomo videli, kako se bo vedel in temu primerno ukrenili glede njega.« — MHSI, MI ser. prima, X. del, pismo 6199, str. 680. Težko je ugotoviti, za koga gre: ali je to v resnici Slovan — morda nekdo od hrvaških kolonistov, ki so bili v loretški pokrajini — ali je to samo ime Kristofan, ali je naposled narobe bral, ker se v istem zvezku govori tudi o nekem Spancu Kristofanu. Najbolj verjetno bo, da je ta oseba identična s p. Kristoforom Krallnekom, ki je vstopil v Družbo kot duhovnik aprila 1555 in še istega meseca (12. dneva) delal preproste zaobljube, že v maju 1556 je bil odpuščen iz Družbe. Poreklom je bil iz »Slavonije« (prim. SCADUTO, *Catalogo* ..., str. 79), kar bi lahko po primku pomenilo, da je bil Slovenec, Hrvat ali Slovak.

¹³¹ MHSI, MI, ser. prima, XI. del, pismo 6428, str. 334.

¹³² SOCHER, *Historia Provinciae Austriae* ... I, str. 60—61.

¹³³ CEA II, 45—46.

Že naslednje leto je njegov poklic prišel v krizo, morda zaradi nepokorščine v zvezi z odhodom v Ljubljano.¹³⁴ Ni samo leta 1559 zapustil Družbo, temveč se je obenem z Jono Adlerjem, Ljubljancem Gašperjem Griegerjem (»Krigerjem«) in še dvema drugima bivšima jezuitoma pridružil protestantom, kar se začuti že v pismu 8. 12. 1559, ki ga je Kanizij pisal Laínezu.¹³⁵

Po Adlerjevem izstopu iz Družbe Jezusove je minilo precej časa, preden so jezuiti znova prišli pastoralno delovat v Ljubljano.

Medtem so vseeno v Družbo vstopali slovenski in hrvaški fantje, ki so študirali v tujini, v glavnem na Dunaju, pa tudi v Rimu in drugod. Tako je 21. in 26. aprila 1559 Polanco pisal celotni Družbi, da so v rimskem kolegiju jezuiti vseh narodov, tudi iz »Sclavonije«.¹³⁶ Iz znamenitega Nadalovega *Examena* in drugih dokumentov zvemo za Slovence šestdesetih let: Ljubljancin Tomaž Budina,¹³⁷ Benedikt Gallus (on je »Illyricus« iz tržaške škofije, a ne »Carniolus«),¹³⁸ Nikolaj Koprivec (»Urtica«), »Kranjec iz Radeč«,¹³⁹ redovni brat Jakob Grejan — 1563 zapisan kot »Germanus«, leta 1564 kot »Illyricus« — torej očitno Slovenec, ker »Germanus« pomeni tu samo državno in ne narodnostno pripadnost.¹⁴⁰ Med drugimi so tudi Martin Strauss z Vrhnike¹⁴¹ in Mihael Tolminar iz Kranja.¹⁴² Sholastik Bernardin iz Kopra, za katerega ne vemo priimka in zato ne vemo, ali je bil Italijan ali Slovenec, je leta 1562 izstopil iz Družbe Jezusove, ko je bil v kolegiju v Ferrari.¹⁴³ Ljubljancin magister Gašper Textor — morda brat ali sorodnik bivšega gojenca Germanika Marka Textorja — je bil leta 1565, ko je bil v Dillingenu, od predstojnikov predviden za profesorja retorike v Innsbrucku.¹⁴⁴ Laínez ga je že leta 1558 sprejel v Družbo v Rimu, a ga je Nadal odpustil leta 1566.¹⁴⁵ Istega leta na god sv. Lovrenca je vstopil k jezuitom Slovenec Luka Perger, »Slavus Tifferiensis« iz ljubljanske škofije, glasbeno nadarjen, pozneje so ga poslali študirat humaniora v Olomouc.¹⁴⁶

Med leti 1553 in 1573 je vstopilo tako na Dunaju kakor v Pragi k jezuitom štirinajst mladih Hrvatov.¹⁴⁷ Velik del teh, kakor tudi njihovih slovenskih so-bratov, je prej ali pozneje zapustilo jezuitski red, medtem ko so vsi ostali delovali zunaj Hrvatske, v Avstriji, na Češkem, Ogrskem, Slovaškem in v Erdelju. Toma Tkalcíć je skupaj z jezuitom dr. Ivanom Seidlom — ki je bil pozneje odpušen iz Družbe — spomladi leta 1565 uspešno naredil »peregrinacijo« (popotovanje) iz Trnave v svoj rojstni kraj Samobor in nazaj.¹⁴⁸ To je bilo menda prvo bivanje jezuitov v severni Hrvaški. Ali je Tkalcíć na tem »eksperimentu« (preizkušnji) v Samoboru in drugod na Hrvatskem pridigal po takratnem Družbinem običaju — in to dve leti potem, ko je predikant iz Metlike Gregor Vla-

¹³⁴ Nikolaj Lanoy je pisal 5. 2. 1558 Laínezu z Dunaja, da je Schorich, ki je učitelj in vzgojitelj fantov, gojenec ljubljanskega škofa, hudo prizadet, ker se dunajski rektor ni ustavil na poti v Avstrijo v Ljubljani: »V pismu zdihuje, da se ga izogibamo kot ubežnika iz Družbe...« MHSI 55, Lainli Monumenta VIII, suppl. Madrid 1917, pismo 23, str. 435. Glej tudi Pol. Chronicon 1551, Ignatij vita II: MHSI, Madrid 1894, str. 581 in Epist. P. Hier. Nadal, zv. II. (1562–1565): Madrid 1899, str. 553.

¹³⁵ CEA II, str. 556. Z ozirom na opombo 3 na str. 61 istega zvezka je Jona šele leta 1562 izstopil iz Družbe Jezusove.

¹³⁶ MHSI 52, Polanci complementa I, pismo 67, str. 190: »... so tudi iz Grčije, Ogrske, Slovenije? (Sclavonia) ...«

¹³⁷ Fondo Gesuitico IV, fol. 504 r, 638.

¹³⁸ 1566 na Dunaju, magister v novem kolegiju: ARSI — Germ 131 f, 211.

¹³⁹ FG 77, IV/1, 265 (308, 309) — 1563 na Dunaju: ARSI — Germ 131 f, 268 v. — 269 v.

¹⁴⁰ Prav tam, fol. 211 in Exam. P. Nad. ... III, str. 1 (20), 2–21 (22).

¹⁴¹ Leta 1563 je bil humanist, poleg imena se navaja »Nauportuensis Carniolus«. Germ. 131, fol. 268 v. — 269 v. 1564 je v Trnavi: LUKÁCS LADISLAUS, Monumenta antiquae Hungariae I, MHSI 101, dok. 87, str. 198 in opomba 10, z drugimi osebnimi podatki.

¹⁴² »Sclavus Granburgensis«: FG 77, IV/1, 230, 231 ...

¹⁴³ MHSI 51, Lainli monumenta VI, Madrid 1915, pismo 1635, 229.

¹⁴⁴ CEA V, str. 111.

¹⁴⁵ MHSI 21, Epistolae p. Hieronymi Nadal ... III, Madrid 1902, str. 765. (Pismo Teodorika Kanizija Borgijl 25. julija 1566.)

¹⁴⁶ ARSI — Bohem. 89, fol. 30 v.

¹⁴⁷ M. VANINO, Isusovci i hrvatski narod (odslej kratica: IHN) I, Zagreb 1969, str. 3–8. Našel je osem od štirih oziroma od štirinajstih, njegovi izdajatelji so dodali še pet (prav tam, op. 2), lahko bi tudi šestega, dotičnega štirinajstega, t. j. Antuna Štefancića iz Kostela v Istri, ki je leta 1567 postal jezuit — MAH I, 887.

¹⁴⁸ Prim. pismo rektorja trnavskega kolegija Hurtada Péreza 23. junija 1565 generalnemu vikarju DJ Francišku Borgijl. — MAH I, dok. 110, str. 245–246.

Slika 5: Nagrobna plošča ljubljanskega škofa Urbana Textorja v Gorjem gradu.

hovič pod Okičem in celo v samem Zagrebu, menda pred banom in škofom javno razlagal protestantski nauk?¹⁴⁹ To nam iz virov ni znano. Njegov tovariš tega gotovo ni zmogel, ker ni znal jezika.¹⁵⁰ To je bilo samo kratkotrajno bivanje, ki z idejo katoliške edinosti pri Južnih Slovanih — konkretno pri Hrvatih — ni imelo nič skupnega, kakor ni imelo delo takratnih prvih hrvaških in slovenskih jezuitov v inozemstvu, razen če zaradi njihovega vpliva ni prestopil iz protestantizma v katoliško Cerkev kateri od študentov ali so ga utrdili v katoliški veri. Viri nam o tem ne dovoljujejo več od praznega ugibanja. Prav tako bi bilo zelo primerno raziskati, kakšen konkreten vpliv je imela dunajska univerza in jezuitske študentske ustanove na Južne Slovence v letih 1550–1560. Okrog leta 1574 je namreč Grga Tkalcíč zelo veliko spovedoval Hrvate na Dunaju, ki so posebno v velikem tednu tam prihajali k zakramentom.¹⁵¹

Upravičeno sklepamo, da se je kaj podobnega dogajalo tudi prejšnja leta. Možno je, ni pa gotovo, da je istrski Hrvat in profesor grščine Lovro Zadešić (Zadesius) pod vplivom dunajskih jezuitov zapustil protestantizem med leti 1553 in 1560.¹⁵²

Sedmo in osmo desetletje 16. stoletja je bilo za katoliško vero na Slovenskem zelo težko. Ko je leta 1564 nadvojvoda Karel po smrti svojega očeta, kra-

¹⁴⁹ J. GRUDEN, *Zgodovina slovenskega naroda*, Celovec 1912–1916, 738.

¹⁵⁰ Bil je pravzaprav Moravan: »D. Joannes Seidelius Olomucensis«, pravi zanj *Instructio de personis* iz leta 1565, ko so ga z Dunaja poslali v Trnavo. Prim. ARSI — Austr. 122, n. d. Na Slovaškem je pridigal v nemščini, prim. MAH I, str. 63, 79 in večkrat.

¹⁵¹ Pismo rektorja dunajskega kolegija L. Magglo generalu Mercurianu 18. septembra 1574. Prim. MAH I, dok. 196, str. 443, št. 2 in opomba 4. Tkalcíča so na koncu ali na začetku naslednjega leta hoteli predstojniki poslati v švedsko misijo, ali že 16. februarja 1575 je ta krepostni mladi mož umrl. Prav tam, str. 483, opomba 6.

¹⁵² Prim. MHSI — LQ I, 456 o tem, prav tam MI Epp 5, 308 (B) — M. MIRKOVIČ, *Matija Vlačić Ilirik*, Zagreb 1956, 445.

lja, in cesarja Ferdinanda I. podedoval dežele v Notranji Avstriji (Štajersko, Koroško, Kranjsko in Goriško), katoliške vere — vsaj v deželah z nemškim govornim jezikom — skoraj ni bilo. Stanovi so ob priložnosti njegovega nastopa delali prisego zvestobe v evangeličanskem obredu, med prebivalci njegove prestolnice Gradca ni bilo več kot 200 katoličanov.¹⁵³ Ivan Grafenauer meni, da je neposreden vzrok za takšno stanje v slovenskih deželah dejstvo, da je katolištvu vdani škof Urban Textor zgodaj umrl, t. j. leta 1558, in da je nadvojvoda moral popuščati protestantskim stanovom zaradi vojn, nenehne turške nevarnosti in nujnih vojnih dajatev (kontribucij).¹⁵⁴ K temu bi lahko dodali še en velik spodrsrlaj glede samih življenjskih navad škofa Urbana. On je skoraj ves čas bival zunaj škofije. Res je, da je to hotel nadomestiti per actionem in distans (z upravljanjem iz daljave), to se pravi s prizadevanjem, da s številom in kakovostjo obnovi vrste domačih duhovnikov. Zato je pošiljal gojence v ravno-kar odprti Germanik in klical mlade jezuite v Ljubljano (Adlerja, P. Schoricha) — »bodi prilično ali neprilično« (2 Tim 4, 2). Vsi ti poskusi so se, kakor smo že videli, izjalovili.

Tako je velik del slovenskega duhovništva — s Primožem Trubarjem na čelu, pa čeprav iz emigracije, lahko tako učinkovito sodeloval z reformacijo in jo propagiral.

Po Textorjevi smrti je bilo življenjsko pomembno vprašanje katoliške Cerkve na Slovenskem, kdo bo prišel na ljubljanski škofovski sedež. Če se spomnimo, da so Habsburžani in Urban Textor štirikrat kandidirali jezuite za vodstvo tržaške in ljubljanske škofije, potem tokrat ne bo popolnoma nemogoče odmevala vest o peti kandidaturi — tokrat ni bil to nihče drug kot sam sv. Peter Kanizij, ki naj bi bil naslednik že pokojnega Urbana. To zvemo iz nekega pisma, ki ga je štirideset let po teh dogodkih pisal Georgius Scherer S. I. iz Linza Ferdinandu Alberu S. I., rektorju dunajskega kolegija. Gre za mladostne spomine, ki so navadno bolj trajni in verodostojni. Po našem mnenju je stvar res verjetna. Kot novinec je bil sprejet Scherer v Družbo leta 1559. Scherer je svetniku pospravljaj sobo. Nekega dne je naletel na nekatera njegova pisma in je menil, da ne gre za brezvestnost, zato jih je prebral: »... Našel sem tudi veliko pisem cesarja Ferdinanda, v katerih je bilo zapisano, da se je posvetoval v zelo pomembnih stvareh s Kanizijem, še več, ponujal mu je magna instantia (z najvišjo stopnjo oblasti) dunajsko, a menim tudi ljubljansko škofijo.«¹⁵⁵

DVA NEUSPELA POSKUSA USTANOVITVE KOLEGIJA

Nič nam ni znano o kakršnekoli delovanju jezuitov na področju Slovenije v obdobju četrto stoletja, t. j. od leta 1559, ko je izstopil iz Družbe Peter Schorich, pa vse do apostolske vizitacije leta 1585. Od daleč se je le nekaj naredilo. Gre za dva neuspela poskusa, da se na Slovenskem ustanovi jezuitski kolegij, in za Kanizijevo zavzemanje, da Rim imenuje ljubljanskega škofa.

V času predzadnjega leta vladanja cesarja Ferdinanda I., t. j. leta 1563, je oglejski patriarh Daniel Barbaro (1550—1574) predložil vladarju, da se samostan dominikank Studenice pri Poljčanah razpusti zaradi propadle discipline in da se namesto njega ustanovi jezuitski kolegij, ki naj bi se vzdrževal s samostanskimi dohodki, ki so letno znašali 15.000 goldinarjev. Toda to se ni uresni-

¹⁵³ DUHR I, 163.

¹⁵⁴ IVAN GRAFENAUER, *Kratka zgodovina slovenskega slovstva*, Ljubljana 1919, 32.

¹⁵⁵ Citira BRAUNSBERGER v CEA II, 825 in meni, da se tukaj Scherer ne spominja dobro, ker je bil že od 12. oktobra 1559 do 1571 ljubljanski škof »Petrus a Seebach« (Sepacher). Medtem ima Guilik-Eubel 3 v 2. izdaji za datum konzistorialnega akta ne leto 1559, temveč 2. 10. 1560 (str. 217). Vendar je drugi Braunsbergerjev razlog nekaj močnejši, da namreč v sodobnih virih ni o tej kandidaturi nobenih sledi. Morebiti pa je o tem Ferdinand pisal samo Kaniziju, posebno ko je ta verjetno tudi ljubljansko ponudbo zelo energično zavrnil, kakor je bilo to v primeru dunajske škofije. — Glede na zanesljivost Schererjevega pričevanja prim. DUHR I, 798—820.

čilo. Pred tem je bilo potrebno odstraniti dve predstojnici in ju celo zapreti.¹⁵⁶ po njunih zaslugah so patronatske župnije postale luteranske, ena od priorinj se je omožila... Na splošno, samostan je bil bogat v dohodkih, a šibak v nrvnosti in veri, kakor je to nekaj let pozneje pisal generalni vikar Maracco patriarhu. V devetdesetih letih se je disciplina redovnic v samostanu zboljšala; o luteranstvu se ni več slišalo, zato je samostan ostal v rokah dominikank.¹⁵⁷

Drugi poskus, bolje rečeno sanjarjenje o ustanovitvi kolegija Družbe Jezusove v Ljubljani, sodi v leto 1569. Takrat so iskali novega škofa, ker je bil Peter von Seebach (1558—1568) pred mogočnimi deželnimi stanovi preveč popustljiv in nemočen upreti se vse močnejšemu napredovanju reformacije v Sloveniji.¹⁵⁸ Zato je nadvojvoda Karel istega leta ponudil passauskemu proštu Martinu Eisengreinu ljubljansko škofovstvo. Ker pa je bil Eisengrein obenem svetovalec bavarskega vojvode Alberta V., ni imel upanja, da ga bo gospodar z veseljem pustil na Kranjsko. Obenem je zelo verjetno dobro poznal religiozno politično situacijo v ponujeni škofiji, zato je dvomil, da bo imel več moči od Seebacha v odgovorni službi. Pismo se je obrnil na Petra Kanizija za svet in mu navedel nekatere svoje načrte. Za nekaj časa naj bi se preselil na Štajersko in zaviral delo organiziranih protestantov, pomagal naj bi nadvojvodi Kärlu in pripravljaj naj bi pogoje, da se v Gradcu in Ljubljani ustanovi jezuitski kolegij, a obenem naj bi našel skrbnega škofa. Navedel je celo nekaj kandidatov, tako praškega metropolitanskega prošta Henrika Scriboniusa, vroclavskega kanonika Martina Gerstmannja in prošta Hieronima Rozdraciewskega, prav tako iz Wroclawa.¹⁵⁹ Vpadljivo je dejstvo, da je Eisengrein za Kranjsko predlagal po vrsti kandidate iz škofij nemško-slovanskega mejnega področja in ne iz popolnoma nemške notranjosti. Kanizij se je v tej točki popolnoma strinjal z njim in je v odgovoru iz Augsburga 5. novembra 1569 vzkliknil: »Kako izredno pomembno bi bilo, da se za ljubljansko škofijo izbere eden od navedenih kandidatov, ki bi se hotel in mogel kot zid postaviti v obrambo Izraelove hiše. Poživil naj bi vero v tistih pokrajinah, ki potrebujejo veliko skrbnih delavcev...«¹⁶⁰ Kanizij je Eisengreina nagovarjal, naj ne sprejme ljubljanskega škofovstva — razen če mu to papež ukaže — ker je popolnoma negotovo, če bi v tej službi dajal več sadov kot v sedanji: »razen če bi bil popolnoma gotov, da ima dovolj moči in če je brez strahu pred mučeništvom.«¹⁶¹ Resnično je Eisengrein ostal v službi bavarskega vojvoda. Kanizij je v Rimu po kardinalu Otonu iz rodbine Truchseß von Waldburg, protektorju Nemčije pri Sv. sedežu, začel delati na tem, da se v »Germaniji« popolnijo škofovski sedeži, med njimi tudi ljubljanski. Menil je, da je hudičevo delo, če se škofje takoj ne izvolijo in postavijo v službo, ko je to potrebno; tako se namreč slabi povezanost s papežem. V tako imenovane sedes vacantes Cerkve vdira vsako zlo: »Naj se, prosim, zadela to okno, ki skozenj vdira vsakovrsten satanizem in potem pleni kleriške vrste, cerkvene pravice ter samostansko imetje. A kar je pobral pravemu Kristusu, potem daje novemu Antikristu...«¹⁶²

Res je, da je šele po Seebachovi smrti leta 1571 nadvojvoda Karel imenoval Konrada (Adama?) Glušiča za ljubljanskega škofa (1571—1578).¹⁶³ Tudi temu je primanjkovala Textorjeva odločnost, tako da je v času škofovanja Seebacha in

¹⁵⁶ J. GRUDEN, *Zgodovina slovenskega naroda*, Celovec 1912—1916, 683.

¹⁵⁷ F. KOVACIČ, *Zgodovina lavantinske škofije*, Maribor 1928, 216.

¹⁵⁸ J. JAUH, *Jezuiti med Slovenci*, Bogenšperk 1962, 4.

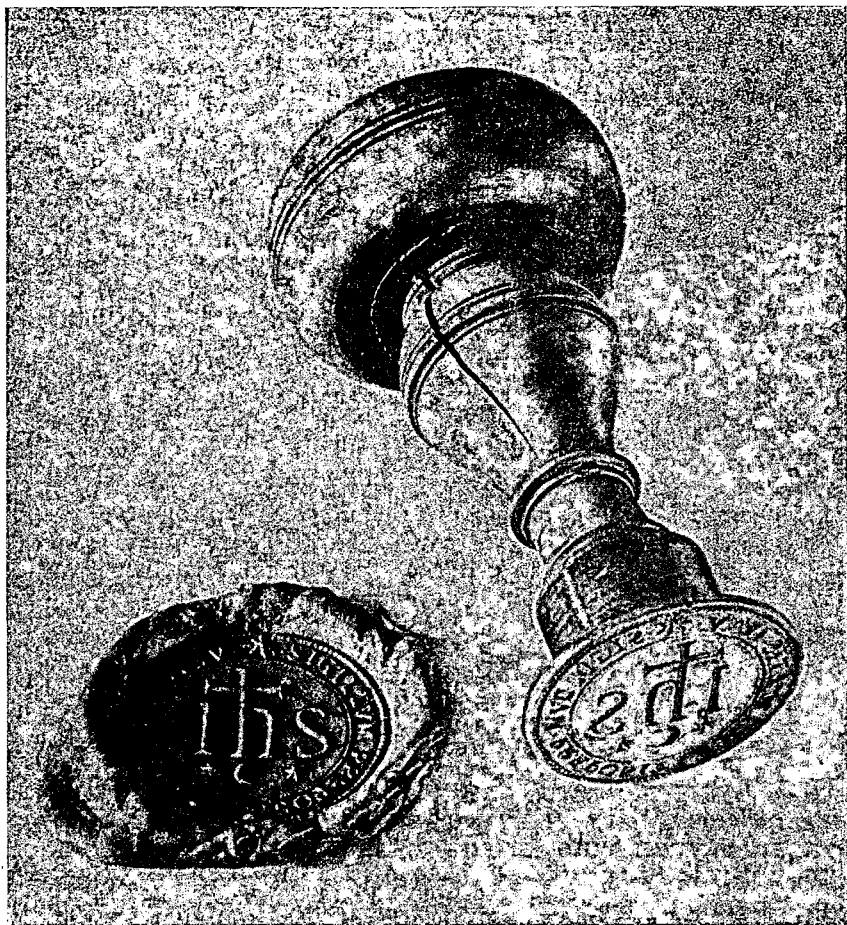
¹⁵⁹ CEA VI, pismo 1692, str. 366—367. Braunsberger tukaj podaja samo vsebino po drugih virih, ker je originalno pismo izgubljeno (pisano v oktobru leta 1569).

¹⁶⁰ CEA VI, pismo 1694, str. 372: »... O da bi za ljubljanskega škofa izbrali koga izmed omenjenih, ki bi se hotel in mogel postaviti v bran za Izraelovo hišo in bi spet vzpostavil čisto vero tam, kjer se je zrušila, v pokrajinah, ki tako zelo pogrešajo preizkušenih delavcev...«

¹⁶¹ Prav tam, str. 371: »... naj ne zanemari sedanje žetve... in se loti bodoče, še bolj neobdelane in trde, razen če je res prepričan, da ima neustrašno srce in dovolj moči za mučeništvo...«

¹⁶² Kanizijevo pismo 1. decembra 1567 iz Augsburga kardinalu Otonu v Rim. CEA VI, pismo 1697, str. 382.

¹⁶³ GULIK — EUBEL 3, 217.

Slika 6: Pečatnik in pečat generala jezuitskega reda

Glusiča protestantizem v Sloveniji dosegel svoj vrh: »Protestantje so skoraj brez ovir razširjali svoje ... knjige in pisali še nove.«¹⁶⁴ Ni jim šlo vsepovsod po sreči, toda po začetnih težavah so doživljali uspehe. Primož Trubar je leta 1564 pisal: »Niti hrvaške (glagolske) in cirilske, niti moje kranjske knjige se ne razpečavajo. Zato sem sporočil Štefanu Konzulu, da bodeva morala iz svojih knjig zavitke delati in ribe vanje zavijati.« Osemnajst let pozneje se je lahko pohvalil, da njegove knjige berejo že kmetje in njihovi otroci.¹⁶⁵ Protestantskim voditeljem je veliko pomagala kranjska deželna gosposka, morda še bolj evangeličanski mogotci iz cele Nemčije, posebno tisti v Württembergu.

PRIMOŽ TRUBAR SENIOR IN JEZUITI

Primož Trubar senior ni imel veliko opravkov z jezuiti ne oni z njim. Komaj kaj vemo. Franjo Bučar ni navedel dokazov za neverjetno trditev, da je Primož Trubar že leta 1546 moral bežati iz Ljubljane zaradi reakcije, ki je nastala pod vplivom jezuitov.¹⁶⁶

¹⁶⁴ J. JAUH, n. m.

¹⁶⁵ J. GRUDEN, *Zgodovina slovenskega naroda*, Celovec 1912–1916, 638.

¹⁶⁶ Glej opombo 14.

Ni nam znano, ali je z jezuiti disputiral v času svojega dolgega bivanja v Nemčiji. Marsikaj je o njih slišal, kar nam priča njegovo vedenje petnajst let pozneje, ko se je leta 1562 vrnil v Ljubljano in postal superintendent slovenske evangeličanske Cerkve. Njegovi nasprotniki so po gostilnah in na prižnicah začeli še bolj govoriti proti novi veri, ki jo namreč želijo po slovenskih in hrvaških krajih vpeljati, a katere ne bi smel noben svetni vladar tolerirati. Zaradi tega se je govorilo, da prihajajo slabe letine, draginja, Turki in vsako zlo. Seveda se Trubar na novem položaju ni mogel počutiti gotovega. Njegovi zaščitniki niso odobrili načrta, da bi s svojimi privrženci zasedel frančiškansko cerkev.

Trubar se je bal jezuitov. Slutil je namreč, da bi jih cesar lahko napotil v Ljubljano, da sprožijo z njim javno disputacijo. Primož Trubar ni bil zadosti poučen v teologiji, pa se je zaradi tega odločil, da, če se bo resnično pojavil jezuit, zaprosi učenega kanclerja dr. Jakoba Andreae, superintendenta iz Göppingena in univerzitetnega kanclerja v Tübingenu (1528—1590), naj pride preoblečen v Ljubljano v pomoč pri teološki razpravi.¹⁸⁷ Do razprave z jezuiti, in to pisne, je prišlo šele trinajst let pozneje.

Začetek osmega desetletja pomeni prelomnico v odnosih jezuitov do južnih Slovanov. Družba Jezusova se za to področje ni zanimala več kakor do tedaj samo od daleč, slučajno in priložnostno, temveč se sedaj bolj pogosto in sistematično javljajo posegi v slovanskih deželah, čeprav do konca stoletja, bolj točno do leta 1597, jezuitom ni uspelo ustanoviti trajne rezidence in še manj kolegija.

BIBLIOGRAFIJA

I. Glavni viri

A. NEOBJAVLJENI VIRI: I. ARCHIVUM COLLEGII GERMANICI — ROMA, *Liber iuramentorum*. — II. ARCHIVUM ROMANUM S. I. (ARSI) — ROMA, *Catalogus I. Provinciarum Germaniae 1559—1576* — Germ 131 — *Catalogus brevis Provinciae Austriae*, ann. 1565—1588 — Austr. 122. — III. BIBLIOTECA VITTORIO EMMANUELE — ROMA, *Fondo Gesuitico* (Manoscritti Gesuiti) cod. 3514, 1385. — IV. ÖSTERREICHISCHE NATIONALBIBLIOTHEK (ÖNBW) — WIEN, Cod. 11993 (Handschriftenabteilung).

B. OBJAVLJENI VIRI: /OTTO BRAUNSBERGER/ *Beati Petri Canisii Societatis Iesu epistolae et acta*. Collegit et adnotationibus illustravit... Friburgi Brisgoviae /Herder/ vv. 1—8 (1896—1923). — *Epistolae PP. Paschasii Broëti, Claudii Jaji, Joannis Codurii et Simonis Rodericii Societatis Iesu*. /Edidit Fridericus CERVOS S. I./ MHSI 24, Matriti 1903. — *Institutum Societatis Iesu*. Vv. 1—3, Florentiae 1892—1893. — *Epistolae mixtae ex variis Europae locis ab anno 1537 ad 1556 scriptae*. /Edidit Vicentius AGUSTI S. I./ vv. 1—5, MHSI 12, 14, 17—18, 20. Matriti 1898—1901. — /COLETI/ FARLATI, *Illyricum sacrum*, tt. 3—6, Venetiis 1765—1800. — *Monumenta Ignatiana. Series prima. Sancti Ignatii de Loyola Societatis Iesu fundatoris epistolae et instructiones*. /Ediderunt Marianus LECINA et Vicentius AGUSTI/, vv. 1—12, MHSI 22—42, Matriti 1903—1911. — *Monumenta Ignatiana. Ser. 4. a. Scripta de Sancto Ignatio Societatis Iesu fundatore*. edit. 2. a: *Fontes narrativi de...*, vv. 1—4, MHSI 66, 73, 85, 93. Romae 1943—1965. — *Lainii monumenta. Epistolae et acta Patris Jacobi Lainii secundi praepositi Societatis Iesu*. Vol. 1—8, MHSI 44—55, Matriti 1912—1917. — *Epistolae P. Hieronymi Nadal Societatis Iesu ab anno 1546 ad 1577*. vol. 1—3. MHSI 13, 15, 21. Matriti 1898—1902. — *Vita Ignatii Loiolae et rerum Societatis Iesu historia*. Auctore Ioanne Alphonso de POLANCO S. I. (navadno se navaja kot *Chronicon S. I.*) vv. 2—6, MHSI 3, 5, 7, 9, 11. Matriti 1894—1898. — *Polanci Complementa. Epistolae et commentaria P. Ioannis Alphonsi de Polanco e Societatis Iesu*. Addenda caeteris eiusdem scriptis dispersis in his monumentis, quibus accedunt nonnulla coaeva auctorum illis coniunctissima. MHSI 52, 54. Matriti 1916—1917. — AUGUSTINUS THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*. Vol. II, Zagrabiae 1875.

¹⁸⁷ M. RUPEL, *Primus Truber*, München 1965, 148.

II. Pomožni viri

Dictionnaire de théologie catholique. — Enciklopedija Jugoslavije I—VII, Zagreb 1955—1968. — PIUS BONIFACIUS GAMS, *Series episcoporum Ecclesiae catholicae*, Ratisbonae 1873. — GULIK-EUBEL, *Hierarchia catholica Maedii et Recentioris aevi* ..., vol. III, Monasterii 1923 (ed. 2.). — *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1—10, Freiburg i. B. (Herder)² 1957—1968. — MARIO SCADUTO, *Catalogo dei gesuiti d'Italia 1540—1565*, Roma 1968.

III. Literatura

JOSIP BOSENDORFER, *Crnice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: križevačke, virovitičke, požeške, cisdravske baranjske, vukovske i srijemske te kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku*, Osijek 1910. — FRANJO BUČAR, *Primož Trubar (Primus Truber)*, v: ST. STANOJEVIĆ, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, vol. IV, Zagreb 1929, str. 907—908. — THEODOR ELZE, *Skalich, Paul S.*, v: *Allgemeine Deutsche Biographie* 34, Leipzig 1892, 443—444. — IVAN GRAFENAUER, *Kratka zgodovina slovenskega slovstva*, Ljubljana 1919. — JOSIP GRUDEN, *Zgodovina slovenskega naroda*, Celovec 1912—1916. — JANEZ JAUH, *Jezuiti med Slovenci, Prispevek k domači zgodovini*, Bogenšperk 1962 (daktilogram v nekaj izvodih). — ĐURO KÖRBLER, *Skalić Pavao Dr.*, v: *Narodna Enciklopedija SHS*, IV, (Zagreb 1929); 120—121. — FRANC KOVAČIĆ, *Zgodovina lavantinske škofije*, Maribor 1928. — IVAN KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, *Pavao Skalić, građanin zagrebački učenjak na glasu, svećenik katolički i protestantski prvi ministar pruski, pustolov smjeli, nazvan Cagliostro XVI. vijeka*, Vienac (Zagreb 1875). — MIROSLAV KURELAC, *Skalić (Scalichius, Scaliger) Pavao*, v: *Enciklopedija Jugoslavije*, 7, 205, Zagreb 1968. — MIJO MIRKOVIĆ, *Matija Vlačić Ilirik*, Zagreb 1956. — PAULI SCALICHI DE LIKA — *Committis Hunnorum et Baronis Zkradini*, S. T. DOCT., *Encyclopaediae seu Orbis disciplinarum tam sacrarum quam prophanarum Epistemon*: Basileae per Joannem Oporinum (1559). Reprint izdaje serije *Scripta croatica* II. zv. »samo za internu uporabu«. (Izdala: Hrvatska katol. Crkva, Hrvatska akademija sv. Andrija Jamometić, Basel 1984). — MIRKO RUPEL, *Reformacija*, v: *Zgodovina slovenskega slovstva* I., 209 sl., Ljubljana 1956. — FRANCISCUS SACCHINI, *Historiae S. I. pars III sive Borgia*, Romae 1640. — ANTONIUS SOCHER, *Historia Provinciae Austriae S. I.* — I., Wien 1740. — ANDREAS STEINHUBER, *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom*, I., Freiburg i. Br. 1895. — MIROSLAV VANINO, *Isusovci i hrvatski narod*, I., Zagreb 1969.

IV. Kratice

AHSI — ARCHIVUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU; ARSI — ARCHIVUM ROMANUM SOCIETATIS IESU; CEA — O. BRAUNSBERGER, *Beati Petri Canisii Societatis Iesu epistolae et acta* ...; DUHR I — *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*, Band I.; DTC — *Dictionnaire de théologie catholique* ...; GAMS — *Gams Pius Bonifacius, Series episcoporum Ecclesiae catholicae*, Ratisbonae 1873; LQ — *Litterae Quadrimestres* I. zv.; HNJ — *Historija naroda Jugoslavije* ...; IHN — M. VANINO, *Isusovci i hrvatski narod*; ILS — FARLATI-COLETI, *Illyricum Sacrum*; MAH — L. LUKÁCS, *Monumenta Antiquae Hungariae*; MHSI — *MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU*; MI — *MONUMENTA IGNATIANA*.

Résumé

RELATIONS DES SLOVENES AVEC L'ORDRE DES JESUITES PENDANT LES TROIS PREMIERES DECENNIES DE SON EXISTENCE (1546—1569)

Predrag Belić S. I.

II.

Quant aux autres séminaristes de l'évêque Urbain, St. Ignace et ses compagnons prenaient soin d'eux et avertissaient le prélat sur leur santé et leur progrès. Mais les effets ne correspondaient pas à l'intention. Le destin d'un de six premiers élèves provenant de la Slovénie est tout à fait inconnu, il est certain qu'un autre n'est pas devenu prêtre tandis que les autres ont été ordonnés. Et de ces quatre ordonnés, un est entré dans la Compagnie de Jésus, laquelle le congédia en 1563. Durant la vie de St. Ignace, encore un Slovène se trouvait au Germanicum: un certain Gaspar Kriger; mais il y était envoyé avec des camarades allemands par Pierre Canisius de Cologne

et non par Textor. Après avoir passé quatre ans chez les jésuites, ils l'ont congédié à Prague en 1559.

3. Les premiers jésuites engagé pastoralement en Slovénie

étaient deux Allemands: Jonas Adler au printemps 1556 et Pierre Schorich à plusieurs reprises entre 1556—1559. Les preuves qu'ils auraient appris la langue slovène n'existent pas. Mais une lettre de St. Ignace en ce sens est significative. Ce n'était que huit jours avant sa mort qu'il écrivait à Adler: «... Nous ne savons pas si les gens à Ljubljana comprennent l'allemand, car ce serait un fruit assez modeste, si vous étiez compris seulement par les cohabitants de l'évêque et par quelques individus et nullement par tous hommes et femmes.» Mais les deux Allemands, les premiers, «ouvriers» spirituels jésuites en Slovénie, quittèrent à la suite et l'Ordre et l'Eglise catholique.

4. Les premiers jésuites d'origine slovène ou nés en Slovénie

Au temps de Loyola, il y en avait deux, tandis que trois candidats n'y furent pas admis. Pendant la décennie qui suivait la mort du Fondateur, ils étaient déjà huit, dont quelques uns n'ont pas pu persévérer, et un d'eux fut renvoyé.

5. Deux tentatives — mais vaines — de fonder des collèges de la Compagnie de Jésus sur le territoire slovène

Selon une tradition tardive de l'ordre, l'évêque Urbain devait s'engager pour la fondation de collèges pas seulement à Vienne mais aussi à Ljubljana. Les sources contemporaines toutefois s'en taisent. En 1563 le patriarche d'Aquilée Daniel Barbaro propose à l'Empereur Ferdinand Ier d'abolir le monastère des Soeurs dominicaines à Studenice près Poljčane (Styrie slovène), vu le manque de discipline, et d'y fonder un collège des jésuites. Mais au cours du temps, les religieuses ont montré une amélioration et le projet échoua. En 1569 le prévôt de Passau Martin Eisengrein, à qui l'archiduc de la Styrie avait proposé l'épiscopat de Ljubljana après la mort de l'évêque Pierre von Seebach (1558—1568), demande le conseil au Pierre Canisius S. I. Dans sa lettre, le prévôt exprime la doute qu'il ait les qualités nécessaires pour la dignité proposée. Il préférerait aider l'archiduc en fortifiant le catholicisme et en préparant les fondations des collèges à Graz et à Ljubljana.

6. Le Réformateur slovène Primož Trubar père et les jésuites

Devenu en 1562 le «superintendent» (ou «senior») de la jeune Eglise Evangélique Slovène, il avait peur que l'Empereur puisse envoyer les jésuites à Ljubljana pour les faire participer à la discussion publique. Mais Trubar, ne s'estimant assez maître en théologie, a prié l'érudit chancelier en Tubingue Dr. Jacques Andreae de lui venir à l'aide (travesti pour ne pas se faire reconnaître), si la discussion a lieu, ce qui ne s'est jamais passé.